

LIBRIS

We know
books

Coperta de DONE STAN

Mihai Eminescu

**ROMÂNII DIN AFARA
GRANIȚELOR ȚĂRII
și unitatea spirituală națională**

**Antologie, prefață, note și comentarii de
D. VATAMANIUC**

Editura SAECULUM I.O.

ISBN 978-973-642-438-0

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

Editura SAECULUM I.O.

București, 2020

SUMAR

Prefață	5
Notă asupra ediției	13

VIAȚA POLITICĂ

[Unitatea etnică a tracilor].....	16
Românii Peninsulei Balcanice	17
[Românii în Balcani înainte de 1257]	22
Românii, întemeietorii Imperiului al doilea al Asanizilor, 1186-1257	24
[Peninsula Balcanică și „traco-românii“]	36
[Egalitatea elementelor etnice în Balcani].....	39
Macedoromânii	43
Românii din Macedonia, Tesalia și Epir	51
[Macedonenii și situația din Peninsula Balcanică].....	57
[Românii macedoneni și presa greacă]	62
[Românii macedoneni și găgăuzii]	67
[Albania și „Republicile de plai“]	68
[Situația din Banat].....	71
Românii din Moravia	76
[Sârbii și muntenegrenii în războiul împotriva Imperiului otoman]	77

[Muntenegrenii în războiul împotriva Imperiului otoman].....	79
[Românii din dreapta Dunării și statul român]	81

VIATA CULTURALĂ

Începutul românilor	84
[Originea românilor și „fonologia dacică“].....	85
[Originea românilor și istoriografia germană].....	87
[Friedrich Diez și limba română].....	89
Fundația Diez	90
Dare de samă despre mișcarea literară a românilor din anul 1819	91
[Târnova în peisajul din Balcani].....	94
Pistoalele muntenegreanului.....	96
Dionisie, mitropolit al Dristului.....	97
[Din istoria mănăstirilor închinat]	99
[Maria Obrenovici].....	102
Rectificare	103
Apostol Mărgărit	104

FRAGMENTARIUM

[Limba românească].....	108
[Substratul lingvistic traco-iliric]	108
[Substratul comun].....	110
[Rasa traco-ilirică].....	110
[Albanezii și românii]	111
[Limba Italiei și limba românească]	111
[Dialectele italice și etimologismul].....	111
[Maghiara și românii].....	112

[„Românii au răsărit“]	112
[Starea Romei în vremea colonizării Daciei].....	112
[Culmea epocii eroice].....	113
[Ideea de unitate].....	113
[Ce e Rösler?].....	113
Rösler und Justinian	113
[Rösler și Justinian].....	115

TRADUCERI

Eudoxiu Hurmuzachi, <i>Fragmente din Istoria românilor</i> , I, București, 1879 (fragmente)	
II. Începutul, durata și subjugarea statului româno-bulgar	118
Note și comentarii.....	213

UNITATEA ETNICĂ A TRACILOR

Din marea unitate etnică a tracilor romanizați care ocupa în veacul de mijloc aproape întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, începând de sub zidurile Constantinopolului, a Atenei și a Triestului și ajungând până la Nistru spre Miază-noapte și răsărit, până-n șesurile Tisei spre apus, n-a rămas decât mâna aceasta de popor românesc liber pe petecul de pământ dintre Prut, Dunăre și Carpați [...]. Nu e într-adevăr un popor megieș care să n-aibă români sub jugul său: sârbi, bulgari, greci, turci, unguri, muscali, nemți, fiecare are, unii milioane, alții sute de mii de suflete din acest popor osândit de Dumnezeu spre nefericire și sabie, numai pământul acesta era de sine stătător în urma vitejiei și prevederii înțelepților bătrâni și acesta e acuma amenințat a deveni prada tuturor adunăturilor fără patrie din câteși patru colțurile lumii.

ROMÂNII PENINSULEI BALCANICE

Unul din defectele cele mai mari ale noastre e că, departe de a ne ocupa cu fondul lucrurilor, credem că [e] de ajuns să vrem numai forma lor, asemenea copiilor cari, voind a-și face o florărie, smulg plante din câmp și le așează fără rădăcini în straturi, improvizând-și pentru câteva ceasuri o grădină, în aparență frumoasă, însă fără de trăinicie. Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a cunoaște cum că lucrurile luate din temei ar fi și mai trainice și mai folositoare și totodată cu mult mai ieftine decât mulțimea de forme goale care, neavând înțeles și vitalitate, cer mereu muncă de Siziif de a fi reînnoite.

Nestatornicia noastră, iubirea de schimbări, deasa răsturnare a tuturor temeliiilor statului și rivalitatea copilărească de a întrece pe toată lumea a făcut, atât în trecut, cât și în prezent, ca să irosim o mulțime de puteri vie, care se puteau utiliza pe un teren folositor, pe lucruri de nimic sau de-a dreptul stricăcioase.

Aceste defecte mari ale caracterului nostru național sunt, pe lângă împrejurările de dinafară, cauza pentru care un element etnic atât de răspândit ca al nostru să nu ajungă la nici o însemnătate în lume, ci, bucățit între zeci de stăpâni, să reziste ici și colo, să fie absorbit însă în multe locuri.

Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră care să nu cuprindă bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlaccii din Bosnia și Erțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și de Kiev.

Pe când rușii au cea mai mare îngrijire pentru triburile cele mai neînsemnate chiar care se țin de marea familie slavă, pe când germanii stăruiesc prin autoritățile lor consulare pentru cele mai neînsemnate colonii ale lor din Orient și pe când fiecare

popor apusan dezvoltă o deosebită îngrijire pentru naționali săi din aceste locuri, singuri noi ne zbuciumăm în lupte interne pentru cea mai bună formă posibilă a organizării omenești, neavând un ideal de cultură, ci cel mult idealuri politice cari nu stau în proporții cu puterile noastre și cari, în loc de a da naștere la fapte, vor fi cel mult cauza unor aventuri periculoase.

Cu ocazia Congresului de la Berlin aproape toate popoarele Peninsulei Balcanice au dat semne de viață, numai românii transdanubieni nu. Cauza e lesne de înțeles. Toate celelalte fragmente de populațiuni stau în legături de cultură cu acele centre politice create de naționalitățile lor. Grecii din Turcia europeană citesc și scriu limba care se vorbește la Atena; sârbii din Turcia înțeleg foarte bine instituțiile și cultura confrăților lor liberi; numai noi, cu maniera noastră de a vedea, suntem străini în Orient și rămânem neînțeleși chiar pentru cei de un neam cu noi. Cum ne-am putea explica în alt mod fenomenul într-o adevăr ciudat ca fragmente atât de însemnate de străveche populație precum sunt românii din Tesalia și Macedonia să nu dea absolut nici un semn de viață, cu tot trecutul lor cel strălucit, cu toate că până astăzi și-au păstrat și apărât limba și datinele mai bine decât slavii, dintre cari mulți s-au greșit, decât albanezii, dintre cari asemenea mulți s-au făcut turci.

„Valahii Tesaliei, zice Fallmerayer în *Fragmentele* sale asupra Orientului, se numesc români, ca și conaționali lor din Principatele dunărene, vorbesc o italienească stricată și locuiesc în creierii munților Pindului și pe cele două laturi ale lui, în popoarele din care izvoarește Peneios și râurile afluate, pe unde îi pomenește pentru întâia dată istoria bizantină a sutei a unsprezecea.

Fie rămășițe a coloniilor militare romane, fie barbari autohtoni latinizați, ei se întind și se ramifică de-a lungul șirului de munți prin Macedonia Superioară până sus în Balcani și au stat odată în legătură cu conaționali lor de pe malul stâng al Dunării. Ei păzesc și domină porțile dintre Tesalia și Albania, iar Mezzovo, oraș zidit din piatră tocmai în creierul munților, acolo unde dintr-o parte și dintr-alta trecătoarea se coboară în direcții opuse, este locul de căpetenie al românilor tesalieni.

Malacași, Lesinița, dar în deseobi Kalarites, Kalaki și Klinovo și douăzeci și câteva sate în ponoarele Pindului și pe lângă ele sunt asemenea ale acestui popor, care, din cauza temperaturii aspre a patriei sale, se ocupă puțin cu agricultura, dar cu atât mai mult cu cultura vitelor și cu căștile, aceasta într-un stil mare

și cu succes însemnat, prin bogăția turmelor lor de oi, sunt vestiți în Rumelia toată. În vremea iernii, când omătul acopere înălțimile munților, ei [i]și mână turmele în văile cu o climă mai blândă și le pasc, nomadizând pe șesurile pline de iarbă, până chiar în lăuntru Greciei libere, iar, când se întoarce primăvara, negriile sate de corturi ale pribegilor ciobani români dispar din câmpie, căci ei se întorc la munte.

Sobri, având instinct de cășnicie și industrie, românii sunt în privirea acestor calități cu mult superiori celor ce vorbesc grecește; sunt însă inferiori greco-slavilor în spirit și în șiretlic. Totuși acești ciobani, simpli și de rând, au o eminentă aptitudine pentru lucrări în metal. Armele și armăturile lucrate în aur și argint pe cari le admirăm la armăuți și palicari au ieșit din atelierele vlahilor. Asemenea mantalele cu glugă nepătrunse de ploaie și foarte bine cunoscute în toate orașele de port ale Mării Mediterane sub denumirea de *cappa, greco* și *marinero* sunt în cea mai mare parte un product al industriei postăvarilor vlahi. Că se pricep și la negustoria în mare o dovedește bogatul Sina din Viena, vlah născut, de nu ne înșelăm, în Klinovo, sau totuși în una din localitățile Pindului numite mai sus.

Din această viață călătoare se explică familiarizarea generală a vlahilor cu dialectul neogrecesc, dialect pe care-l întrebuițează și în biserică, care formează mijlocul comun de înțelegere și de legătură a diverselor naționalități din laturile amândouă ale Mării Egeice. Femeile în multe sate nu pricep decât românește. Ca toți locuitorii de munte, vlahul nu-și poate uita patria nici în țările cele mai depărtate chiar și se întoarce adesea la bătrânețe în Pind cu ceea ce a agonisit, prin osteneala unei vieți întregi, pentru a fi înmormântat în același pământ în care odihnesc strămoșii săi.

Dar poporul vlahilor, atât de pacinic astăzi și dedat la muncă și câștig, n-a fost însuflețit întotdeauna de un spirit atât de liniștit, nici a fost strâmtorat și mărginit la așezările sale prezente prin munții apuseni ai Tesaliei. Vlahii tesalieni, ca și mai târziu vecinii lor albanezii, au avut periodul lor de strălucire și de mărire politică, scurt și trecător ca mărimea tebanilor; dar, în epoca bizantinilor, nu fără însemnătate. Lângă comunele Vlaho-Libadi și Vlaho-Iani, cari există încă astăzi în promontoriile de sud ale munților Cambunici, nu departe de Târnova, Ana Comnena (1083) pomenește un târg de vlahi, Exebas, în văile muntelui Pelion, la marginea răsăriteană a Tesaliei; iar Beniamin de Tudela, care în suta a douăsprezecea a călătorit prin Grecia, spune cum că, la

sud, Zitum era orașul de margine și intrare în țara vlahilor. Ca și Peloponezul, pierduse și Tesalia în veacul de mijloc numele ei vechi și s-a numit, mai multe sute de ani dupăolaltă, numai Meyaly Blahia, adică Valahia Mare, spre a se deosebi de Acarnania și Etolia care, după bizantinul George Phrantzes, se numea Valahia Mică. George Pachymeres, istoricul de curte al întâiului Paleolog Mihail, zice lămurit că tesalienii, comandați odată de Achil și numiți în vechime elini, se numesc în vremea lui vlachii mari (G. Pachymeres în *Mich. Paleol[og]*, I, 30).

Nicetas din Chonae mărginește Megale Vlachia la inelul de munți și la țara de coline care se rădică deasupra șesului, iar șesul central, locuit de fricoșii și nerăzboinicii greco-slavi, îi place să-l numească Tesalia. Dar oare rabinul Beniamin nu spune lămurit cum că vlahii locuiesc la munți și se coboară în regiunea grecilor pentru a-i prăda? În sprintenie, călătorul acela îi compară cu căprioarele, curajul lor războinic e neînfrănat, și nici un rege nu a fost în stare de a-i domoli.

Omul din Tudela pricepuse bine impresiile veacului său, căci, curând după călătoria rabinului Beniamin (1186), toți românii din lanțul de munți al Pindului, până sus în văile Balcanilor, se ridică sub conducătorii lor Petru și Asan contra domniei apăsătoare, neonestă și tâlhărești a Curții bizantine, fondară un regat cu capitala Târnova pe clina nordică a Emului (Balcan).

Marginea cea mai în spre sud a regatului româno-bulgar erau munții Tesaliei, sub un căpitan neatârnat care se numea [Megas] Vlachos (adică Marele Român) și strălucește sub acest nume în cronicile contimporane ale francilor și bizantinilor.“

Astfel vorbește Fallmerayer.

Noi mai știm că tot acești români luase Tracia, Macedonia și Tesalia, că au biruit de nenumărate ori oștirile grecești și pe acelea ale Împărăției latine din Orient, că au prins pe Baldovin I, că au răpus floarea cavalerilor apuseni, că Asanizii au fost recunoscuți de papa ca dinastie regală a Europei, ca domni legitimi *Blacorum* et *Bulgarorum*, cu un cuvânt că acest fragment de popor, atât de nebăgat în seamă astăzi, când nici în ziaristică, nici la congres nu s-a pomenit de el, are îndărătul lui un trecut strălucit câștigat prin proprie vitejie față cu niște dușmani cu mult superiori în cultură și în arta războiului.

Și cu toate acestea acești oameni, la noi în țară chiar adică între conaționali lor, n-au fost cunoscuți decât sub porecla ridicolă de cuțovlahi. Iar pe când averile boierilor noștri și ale monastirilor

se închinau fără scrupul la biserici grecești și se exploatau pentru scopuri grecești, nu se găsea în tot largul acelei regiuni o singură biserică măcar în care să se fi auzit graiul românesc.

Astăzi, când acele averi, închinat totuși unei misiuni de cultură, s-au luat de către statul român, pentru ca să stârnească aviditatea acelei clase de hoți semidocti cari stăpânesc România, astăzi speranța unei întrebunțări raționale a acelor bunuri pentru deșteptarea risipitelor părți ale poporului românesc e mai mică decât oricând. Pe când sute de mii de oameni ce fac parte din neamul nostru sunt cuprinse de un adânc întuneric, pe când mintea lor naturală, curajul lor înăscut și iubirea lor de muncă îi face vrednici pentru un viitor mai mare, tot pe atuncea noi nu mișcăm nici degetul cel mai mic măcar în favorul lor, ci ne frământăm în turburări interne, amețiți de orgia palavrelor bizantine și putrezind de vii prin corupțiunea unor parveniți din Fanar cari sub pretextul a chiar ideilor naționale irosesc în vânt puterile noastre.

[ROMÂNII ÎN BALCANI ÎNAINTE DE 1257]

În genere istoria Bulgariei nu e tocmai aptă pentru stabilirea unor drepturi pozitive asupra provinciilor în care ei locuiesc. Statul bulgar a fost înființat pentru întâia oară de un neam de tătari din Ural, cari au domnit în Târnova până la 1014, când împăratul Basilios II Bulgaroctonos (ucizătorul bulgarilor) i-a pus capăt. Acești tătari se creștinaseră și se slavizaseră în cursul timpului. Amintim că în vremea aceasta, la 1014 și mai târziu, tot acest împărat Basilios II, într-un hrisov formal, vorbește despre românii din ținutul Vidinului, din Bulgaria toată și de pe lângă mare, va să zică din Dobrogea, și-i supune jurisdicțiunii bisericești a patriarhului din Ohrida. De aci bulgarii au stat în atârnare completă de împărăția bizantină o sută șaptezeci de ani.

După asta, adecă la 1186, apar în scenă frații Petru și Asan. După mărturia tuturor contimporanilor fără excepție, ei erau *români*, poporul lor – românesc, limba lor – românească. Elementul românesc era atât de răspândit în suta a douăsprezecea și pân-într-o cinsprezecea încât Tesalia actuală se chema Marea Românie, Meyály Blahia; Etolia – România Mică; Epirul – Țara Vlahioților; Moesia – România Albă; Țara Românească actuală – România Neagră (Mauro Vlachia). În fine Asanizii se numesc ei înșiși în documente „domni Blacorum et Bulgarorum“. După stingerea liniei bărbătești a Asanizilor (1257), noul regat pierde către Împărăția bizantină toate provinciile c-o populație precumpănită românească, iar statul *Cetății de spini* (Târnova) mai duce o existență precară și fără consistență până ce cade fără scăpare în mâna turcilor.

Într-adevăr, în zilele lui Murad I redusul stat care purta numele Bulgaria era împărțit în trei: la Vidin domnea Ioan Srațimir, cumnatul lui Vladislav Basarab și nepotul lui Alexandru Basarab, la Târnova – fratele vitreg lui Srațimir, Ioan Sișman III, la Varna sus-amintitul Dobrotici. Dan I, nepot de frate a lui

Vladislav Basarab și frate bun cu urmașul său Mircea I, era în război cu Sișman pentru marginile țării sale de dincolo de Dunăre. Cari vor fi fost acele margini nu putem ști exact din cauza lipsei de documente; sigur este numai că sub Mircea I nu mai e vorba de domnie bulgară în cetățile de pe malul drept al Dunării și în Dobrogea.

La 1389 e bătălia din Câmpul Mierlei, după care toți cei ce-au luat parte în contra turcilor devin vasali, afară de Mircea.

La 1393 – cinci ani în urmă – se desființează și umbra regatului vasal din Târnova, și Bulgaria devine pašalâc, afară de Dobrogea și cetățile de pe Dunăre.

La 1394 bulgarii, statul și biserica națională, sunt desființați, patriarhul lor Euthimie e târât în robie.

În starea aceasta de dezolațiune scaunul ecumenic din Constantinopol însărcinează pe mitropolitul din România Neagră (Mauro Blahia) cu exercitarea tuturor drepturilor episcopale în Târnova, iar la 1395 mitropolitul Țării Românești petrece în capitala Bulgariei. Fiul ultimului rege, Sișman, anume Alexandru, se turcește și e numit guvernator la Samsun în Asia Mică.

La 1396, adică doi ani în urmă, e cumplita bătălie de la Nicopolis ad Haemum, care se mântuie prin înfrângerea Europei întregi de către Baiazid Ilderim. Din eroare unii au admis că locul acestei bătălii ar fi fost lângă Dunăre la Nicopolis ad Danubium, numit Micul Nicopol, care era în mâinile lui Mircea. Bătălia aceasta de o epică măreție a avut loc lângă Marele Nicopol, ale cărui ruine se văd azi în satul *Nichiup*, 4 ceasuri depărtare de Târnova, 12 ceasuri de la Dunăre, unde râul Rușița se vărsa în lantra.

Am arătat mai sus că, cu toată victoria turcească de la Nicopolul Mare, Mircea se numește încă la 1399, adică trei ani în urmă, domn al întregului țarm drept al Dunării până la mare și vladaț al Dristului.

La 1402 Baiazid e învins și lăntuit de Timur Lenk în bătălia de la Angora. Despre o invazie a Țării Românești nu mai poate fi vorba, căci împărăția osmană era sfâșiată prin lupta între frați, între fiii lui Baiazid.

Dobrogea și Dristul, precum și întregul mal drept n-a putut fi luat de la români decât de Mohamed I și anume la 1416, când Mircea, încărcat de ani și slăbit de lupte neconținute, a trebuit să se supuie, deși în condiții cu mult mai bune decât toți principii slavi și greci ai Peninsulei Balcanice împreună.

ROMÂNII, ÎNTEMEIETORII IMPERIULUI AL DOILEA BULGAR, AL ASANIZILOR, 1186–1257*

Căderea Imperiului bulgar prin împăratul Basilios, ucigătorul de bulgari, la 1018 e una din întâmplările cele mai însemnate și mai determinante din suta a unsprezecea, ba din întreg evul mediu. Imperiul roman al Răsăritului (numit cel romacic) se restabili din nou și ajungea de la Marea Adriatică până la Marea Neagră, de la Dunăre până la vârful de sud al Poloponezului. Înăuntrul se înfrânsese domnia străină, visul unui imperiu bulgaro-roman se evaporase, sâmburul poporului bulgar căzuse pe câmpiile de luptă, oasele uriașe ale bulgarilor se-mnălbeau pe câmpul de bătălie de la Spercheios, pustiite erau șesurile de la Niș, Sophia și de lângă Ovcepolye; țăriile din munți, ce păreau a nu se putea lua, palatele împărătești de la Târnovo și Kastoria trecuseră în mânele romacilor; discordia și trădarea membrilor Casei Șişmanizilor grăbiseră căderea Împărăției, iar căderea aceasta căta să înlesnească, ba să îplinească definitiv contopirea bulgarilor cu slavii și slavizarea celor dintâi. Dar pe cât de greu a fost pentru romaci de-a aduce căderea acelei împărății, care le fusese atât de fatală adeseori, tot atât de greu era de-a umplea golul pe care-l produsese căderea dinastiei indigene și pieirea politică a poporului. Deja, în interesul lor propriu, bulgarii fuseseră păzitori ai Dunării; cele mai scumpe amintiri istorice ale lor erau relative la respingerea rușilor lui Svjatoslav, a cărui incursiune, la a. 969, adusesse cu sine căderea Imperiului bulgar de la Preslav și încorporarea lui cu Imperiul romacic sub Ioan Zimiches, la 971. Abia atunci, după căderea Imperiului de la răsărit, urmă cearta

* S-au omis notele de subsol.

pentru moștenirea între cei patru fii ai lui Șişman, carele, la 963, se lepădase de Imperiul de căpetenie și de țariul acestuia, Petru, și întemeiase Imperiul de la Prespa (Ochrida, Kastoria). Dezbinarea între cele două imperii, la care poate c-o fi luat parte precumpănirea populației slave de pe lângă Ochrida, au înlesnit victoria romacilor. Lupta de exterminare de sub Basilios, care-a ținut patruzeci de ani, stricase cumplit nu numai celor învinși, ci și învingătorul suferi pierderi nemăsurate. Când Bulgaria era cucerită deja, pieri o oaste grecească, la 1040, în lupta cu Ștefan Vojslav, Domn în Zeta și Travunia; alte pierderi le aduse ridicarea bulgară de sub Petru Deljan, pretins fiu al țarului Gavril, până ce și acesta pieri prin alt Șişmanid, Alusian, fiul țarului Vladislav. Dar după acestea chiar se mai nimici o mare oaste romeică în strămtorile de lângă lacul Scutari. Aceste stări înfricoșate grăbiră invazia polovților (pecenegilor) în Tracia veche și în Macedonia. Ceea ce cruțase războiul bulgar pieri acum (1048–1051) și când pecenegii, după ce sfărâmaseră de trei ori despărțimintele de armată romaenică, trecuseră îndărăt peste Dunăre, veniră apoi, de la 1065 începând, crunții cumani, se uniră cu pecenegii și prădară, uciseră și părăduiră țările dunărene până adânc în suta a douăsprezecea. Când la 1122 a succes a-i bate bine pe pecenegi, vin cumanii în locul lor; țară și locuitori cad în starea unei nemărginite barbarii; Tracia aparține unor păstori, unor romazi români.

Se născuse o anarhie generală. Basilios lăsă să subziste cele treizeci de episcopii bulgare și instalase în Ochrida un arhiepiscop grecesc, atârnat de patriarhul de la Constantinopol; poate spera să poată exercita prin episcopi o influență asupra locuitorilor din țara supusă. Dar domnia militaristă de sub strategii și apăsarea fiscală a romacilor, înstrăinând provinciile de Imperiu, îngreuiă stăpânirea recăștigată; clerul grecesc nu se putea împrieteni cu poporul bulgar, cu acești barbari „murdari și puturoși“. Theophylaktos, arhiepiscop din Ochrida, scria că acest popor „nu e bogat decât în răutate, că e decăzut la extremitate, că se îmbracă în piei puturoase și face cu neputință petrecerea grecilor acolo“. Apoi se mai întâmplă că „sârbii cari se numesc și croații“ făcură uz în folosul lor de catastrofa bulgarilor, cercară a-și supune împărăția de la Ochrida, arseră bisericile, pustiiră totul cu foc și sabie, încât la 1073 arhiepiscopul scria că nici un diacon, nici un preot nu mai e în vestita odinioară biserică a bulgarilor. Această disoluțiune se manifesta în toate privirile. Theophylakt